

DOMINIQUE NOGUEZ

Lenin dada

Traducere din limba franceză
de Raluca Dincă

EDITURA
ART

Cuprins

I. O descoperire explozivă	7
II. Gustul lui Vladimir Ulianov pentru cabaret	15
III. Zürich, februarie 1916	25
IV. Întâlniri și mistere	33
V. O nouă ipoteză despre originea numelui „DADA”	43
VI. O descoperire grafologică năucitoare	53
VII. Tzara, Dalí și Lenin	65
VIII. Lenin, dadaist rus	85
IX. Politica dada și principiul contradicției	95
X. Leninismul ca antiartă	101
XI. „O mare acțiune distrugătoare trebuie săvârșită”	109
XII. Leninism și patafizică	123
XIII. Adevăratul sens al Revoluției Ruse	137
Postfață la noua ediție	143
Note	147

I. O descoperire explozivă

Mai întâi, se pare că a trecut neobservată extraordinara coincidență din 1916 care a făcut ca, mai multe luni în șir, Lenin și primii dadaști să se învârtă în aceleași cercuri la Zürich. Lenin și apropiații săi nu au scos niciun cuvânt. Nu apare nimic nici în corespondența care a fost publicată⁴. Soția sa, Nadejda Krupskaja – care totuși, în amintirile sale, nu se sfia să dea amănunte despre șederea lor pe Spiegelgasse sau despre cartierul cu pricina –, se pare că trece cu vederea faptul că pe aceleași „străduță îngustă”⁵, la câțiva metri mai încolo, se afla Cabaret Voltaire. Nici cei mai importanți biografi⁶ nu zic nimic. A trebuit să așteptăm mai bine de o jumătate de secol de la eveniment să apară studiul istoricului Willi Gautschi (*Lenin als Emigrant in der Schweiz*) și reconstituirea romanescă a lui Soljenițin (*Lenin la Zürich*) pentru a vedea cum numele cabaretului e legat de figura marelui om de stat:

Puțin mai departe, aproape de strada Catedralei, se află „Lăptăria”, unde pe vremuri era Cabaret Voltaire,

locul în care, la începutul lunii februarie 1916, a luat naștere dadaismul.⁷

– și, pe deasupra, în al doilea caz, fără nicio trimitere la Dada:

Trec pe lângă Voltaire, un cabaret de pe colț, de la intersecția din apropiere; aici boema și-a petrecut noaptea, tot într-o veselie...⁸

Cât despre dadaști, nici ei nu sunt prea vorbăreți. În jurnalul lui Hugo Ball, publicat în 1927 (multă vreme inedit în limba franceză), găsim cea mai veche menționare a acestei vecinătăți: din data de 7 iunie 1917, adică la mai multe luni după plecarea lui Lenin. Însă este nu atât o mărturie directă, cât o descoperire retrospectivă:

Se petrec lucruri ciudate: peste drum de cabaretul nostru de la Zürich, pe Spiegelgasse, nr. 1, locuia în aceeași perioadă, la nr. 6, dacă nu mă înșel*, domnul Ulianov Lenin. Probabil că auzea în fiecare seară muzica și discursurile noastre; nu știu dacă erau pe placul lui sau dacă îl interesau. Și, în timp ce noi deschideam galeria pe Bahnhofstrasse, rușii se-ntorceau la Sankt-Petersburg ca să pună revoluția pe picioare...⁹

* Se înșală: e vorba de nr. 14 (vezi notele următoare).

Tot așa, o simplă mențiune găsim și la Georges Hugnet, și la Hans Richter. Georges Hugnet, fără să fie martor direct, este și cel mai categoric:

Cabaretul se afla pe Spiegelgasse, la nr. 1. Iar Lenin locuia cu soția sa, Krupskaia, pe aceeași stradă, la nr. 12*. Lenin juca șah la Cafeneaua Terrasse, la fel cum făceau și unii dadaiști. *Se ignorau cordial*.¹⁰

Cu toate astea, dacă îl citim pe Richter, ne dăm seama că lucrurile nu sunt deloc clare. Și el se înșală în privința lui Lenin, dar măcar era la Zürich în acea perioadă și l-a putut vedea:

Cabaret Voltaire, cu reprezentațiile sale și gălăgia de nedescris, se afla pe Spiegelgasse, la nr. 1. Puțin mai sus, pe aceeași străduță unde seară de seară aveau loc adevărate orgii de muzică, poezie și dans, la nr. 12, locuia Lenin**. Radek, Lenin și Zinoviev se puteau plimba în voie. L-am văzut pe Lenin de mai multe ori la bibliotecă

* Și el se înșală.

** E vorba, de fapt, de nr. 14. Ce-i drept, într-o primă scrisoare trimisă de la Zürich (Scrisoarea 257, în *Ceuvres*, vol. XXXVII, ed. cit.), Lenin scrie în dreptul adresei: Spiegelgasse 12. Însă foarte repede (Scrisorile 259, 260, 261) corectează: Spiegelgasse 14II, apoi (Scrisorile 262, 263 din volumul XXXVII sau 528 din volumul XLIII) pune simplu: Spiegelgasse 14. În *Lenin als Emigrant in der Schweiz*, planșa XXVIII, Willi Gautschi arată fațada clădirii de pe „Spiegelgasse 14”. Deasupra ferestrei de la camera în care locuiau Lenin și Krupskaia, administrația orașului Zürich a pus o plăcuță informativă, iar cine e curios se poate duce acolo să verifice (a se vedea figura 1).

și l-am auzit vorbind o dată în timpul unui miting de la Berna. Vorbea bine în germană.¹¹

Ce-i drept, Richter – așa cum povestește el însuși mai departe¹² – a ajuns probabil în Elveția mai târziu de iunie 1916 și a intrat în contact cu ceea ce se numea deja „Dada” abia pe 15 septembrie 1916. Cert este că, în această mărturie directă, recunoaște că l-a cunoscut și l-a auzit pe Lenin, chiar dacă de la distanță.

De cealaltă parte, Richard Huelsenbeck, care a ajuns la Cabaret Voltaire pe 26 februarie* dă, în 1972, o informație prețioasă, deși o spune pe un ton nesigur:

* Așa cum spun și Hugo Ball încă din 15 mai 1916, în prefața revistei *Cabaret Voltaire* („Recueil littéraire et artistique”, Meierei, Zürich, Spiegelgasse I [iunie 1916], reprodusă în *Dada Zurich Paris 1916-1922*, Jean-Michel Place, Paris, 1981, p. 21), precum și Tristan Tzara în a sa „Chronique zurichoise – 1915-1919”, apărută în *Dada Almanach*, ed. cit., p. ii. Dar sunt propuse alte două date: 11 februarie 1916, de către același Hugo Ball, numai că, de data aceasta, în jurnalul său, *Die Flucht aus der Zeit*, publicat unsprezece ani mai târziu („Hülßenbeck ist angekommen. Er plädiert dafür, daß man den Rhythmus verstärkt...”, citat publicat în *Dada, Die Geburt des Dada*, ed. cit., p. 110, și tradus în engleză în *Flight Out of Time*, ed. cit., p. 51), sau, mai recent, de către Sabine Wolf în nota sa despre Walter Serner din numărul 7 al revistei lui Marc Dachy *Luna-Park* (Transédition, Paris, 1981) și în notele sale la traducerea în limba franceză a cărții *En avant Dada – Die Geschichte des Dadaismus* (ed. Paul Steegemann, coll. „Die Silbergäule”, Hanovra, Leipzig, 1920; reed. în facsimil, ed. Nautilus, Hamburg, 1976): *En avant Dada – L’Histoire du dadaïsme*, Allia, Paris, 1983, p. 68. Și chiar data de 8 februarie 1916, în nota „Huelsenbeck” din *Personenregister* plasat la sfârșitul volumului *Briefe (1911-1927)* al lui Hugo Ball, care-i aparține probabil lui Annemarie (sic) Schütt-Hennings (Benziger Verlag, Ensiedeln, Zürich, Köln, 1957, p. 310): „Kam auf Aufforderung von Hugo Ball am 8. Februar 1916 nach Zürich, kurz nach der Gründung des «Cabaret’s (sic) Voltaire»...”

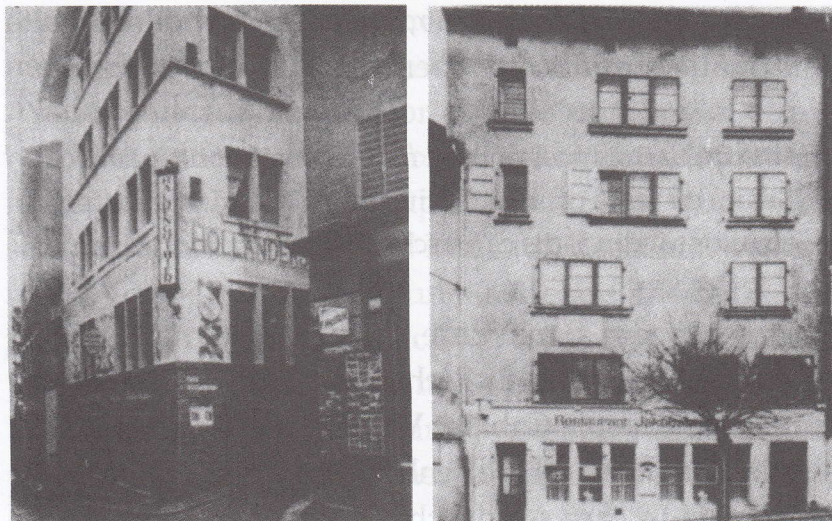

Fig. 1 – Zürich, Spiegelgasse: în stânga, nr. 1, unde s-a deschis Cabaret Voltaire (Baugeschichtliches Archiv, Zürich); la dreapta, nr. 14, unde locuia Lenin (Benziger Verlag): în partea stângă, se vede o plăcuță cu această informație, între primul și al doilea etaj.

Am auzit foarte puține despre Lenin – am aflat că a venit o singură dată la Cabaret –, eu nu l-am văzut niciodată. Nici măcar nu știu cum arată.¹³

Această informație este confirmată de criticul Hans J. Kleinschmidt, care scrie prefața cărții lui Huelsenbeck,

Memoirs of a Dada Drummer, strecurând totodată o altă informație semnificativă pentru cercetarea de față:

Arp, Ball și Huelsenbeck nu s-au întâlnit niciodată cu Lenin, cu toate că, mai târziu, Tzara le-a mărturisit prietenilor săi din Paris că „a schimbat câteva idei” cu el.¹⁴

Dar se poate și mai bine. Există o altă mărturie, tot directă, ca în cazul lui Richter, și, în plus, îi aparține cuiva care a fost la Cabaret Voltaire înaintea lui Richter și chiar înaintea lui Huelsenbeck, încă de pe 5 februarie 1916, ziua în care s-a deschis localul: e vorba despre pictorul român Marcel Iancu. E de mirare cum a trecut aproape neobservată, rătăcită într-o lucrare colectivă publicată în 1957, extraordinara informație din cel de-al zecelea paragraf:

[Cabaret Voltaire] a fost locul de întâlnire a artelor. Aici s-au perindat cot la cot pictori, studenți, revoluționari, turiști, escroci internaționali, psihiatri, un adevărat demimond, sculptori și spioni binevoitori în căutare de informații. Prin fumul dens, în mijlocul discursurilor zgomotoase sau al vreunui cântec popular, puteai da peste apariții neașteptate, cum ar fi impresionanta figură de mongol a lui Lenin, înconjurat de un grup de oameni, sau barba de asirian a lui Laban, marele dansator.¹⁵

Lenin și, pe deasupra, înconjurat de-un grup de oameni! O descoperire fenomenală, cu urmări colosale! Așadar, viitorul conducător al Revoluției sovietice nu numai că a locuit lângă Cabaret Voltaire, *a și intrat!* Nu numai că a auzit vag din apartamentul său rumoarea serilor Dada, *a și fost de față!* Mai mult decât atât – să-mi fie cu iertare brutalitatea unei astfel de afirmații: *a și participat!* Una peste alta, aceasta este concluzia la care va ajunge inevitabil – ca și mine, de altfel – cititorul de bună-credință care va urmări și va analiza cu obiectivitate și răbdare firul evenimentelor pe care le voi evoca mai departe.